

343.98
343.123.1(4-672EU)

AKTUELNA PROBLEMATIKA KOD UPRAVLJANJA KRIMINALISTIČKIM ISTRAGAMA SA NAGLASKOM NA STANDARDIZACIJU I AKREDITACIJU

Prof. Dr Aleksandar B. Ivanović*
Doc. Dr Aleksandar R. Ivanović*

Apstrakt:

Autori se u radu bave standardizacijom i akreditacijom kao jednim od aktivnosti za unapređenje delatnosti na polju upravljanja kriminalističkim istragama. S tim u vezi autori najpre ukazuju krucijalna pitanja koja se tretiraju prilikom upravljanja kriminalističkim istragama. Nakon toga, autori insistiraju, na profesionalizaciji, odnosno standardizaciji i akreditaciji poslova na polju upravljanja kriminalističkim istragama. U cilju podizanja nivoa profesionalnosti i pouzdanosti u pomenutim poslovima autori kao značajne ističu standard ISO 17025, po kome su skoro sve policije država Evrope akreditovane, i standard ISO 17020 koji tretira jednu veoma važnu oblast, a to je obrada lica mjesta krivičnog djela, i po kome je samo mali broj policija u Evropi akreditovan. U najvećem delu rada autori prezentuju i analiziraju kako pojedini delovi standarda ISO 17025 tretiraju problematiku upravljanja kriminalističkim istragama i na taj način dolaze do zaključaka kako primenom akreditacije u policijskom postupanju razriješti savremene dileme koje se javljaju u vezi sa ovim segmentom policijskog rada.

Ključne reči: akreditacija, standardizacija, kriminalističke istrage, upravljanje, profesionalizacija, kvalitet, pouzdanost dokaza.

UVOD

Profesionalizacija savremenog pristupa prilikom upravljanja kriminalističkim istragama, kao aktuelnu problematiku, tretira se kroz sledeća pitanja: ¹

a) Da li su, procesom upravljanja kriminalističkim istragama, informacioni kanali putem kojih informacije dolaze do ovlašćenih službenih lica policije nastali

* Vanredni profesor Departmana za pravne nauke, Univerzitet u Novom Pazaru, Forenzički centar Uprave policije Crne Gore, e-mail: jaleksandar@t-com.me

* Docent Departmana za pravne nauke, Univerzitet u Novom Pazaru, e-mail: a.ivanovic@uninp.edu.rs

¹ Modly D. (2010) Sugestije autorima udžbenika Kriminalistička tehnika. Proširena recenzija. Zagreb.

legalnim procesima, procesima koji su pravno-etički i iznad svega naučno prihvatljivi?

b) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama vodi dovoljno računa o eventualnim mogućnostima simuliranja lica mjesta krivičnog djela. To na način da se lice mjesta inkriminisanog krivičnog djela, „obogati“ sa podmetnutim (simuliranim) tragovima?

c) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama, u dovoljnoj mjeri, poklanja pažnja o osjetljivosti, specifičnosti, ekonomičnosti primijenjenih metoda. To iz razloga što od pomenutih karakteristika, zavisi i sami odabir određene metode koju primjenjujemo u inkriminiranim istragama.

d) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama, primjenjuje više različitih metoda za utvrđivanje jedne iste činjenice?

e) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama primjenjuju osnovne karakteristike primjene svih savremenih naučnih grana, kao što su: permanentno usavršavanje znanja i vještina, egzaktnost i preciznost, multidisciplinarnost, moralnost i etičnost prilikom primjene metoda upravljanja kriminalističkim istragama, naučna utemeljenost, transparentnost i dr.?

f) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama kako i koliko vodi računa o tome da se svakodnevno javljaju sve veći i veći naučni standardi koji imperativno traže promjene i primjenu novih, sofisticiranih metoda?

g) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama obraća odgovarajuća i neophodna pažnja na zaštitu ljudskih prava?

h) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama dovoljno i uopšte vodi računa o tome da neutralni uzorci koji se koriste za komparaciju (prilikom upoređivanja putem različitih baza podataka), moraju biti: nesumljivog porijekla, neutralni (da nisu u vezi sa inkriminiranim krivičnim djelom), da su reprezentativni u smislu kvaliteta i količine što znači da sa traženim objektom imaju zajednička svojstva i da su podobni za komparaciju?

i) Da li se postupci, metode i sredstva koja se primjenjuju u procesu upravljanja kriminalističkim istragama, podvrgavaju ispitivanju njihove validnosti i to putem interne i/ili eksterne kontrole?

j) Da li se u procesu upravljanja kriminalističkim istragama u pravoj mjeri vodi računa o adekvatnosti kompetencija ovlaštenih službenih lica koje se angažuju prilikom istih?

Sa stručnog i naučnog stanovišta, u cilju rješavanja pomenute aktuelne problematike, ne postoji nikakva dilema: profesionalizacija poslova upravljanja kriminalističkim istragama znači standardizaciju i akreditaciju. Standardizacija pojedinih poslova podrazumijeva jasno definisanje standarda koji se tiču svih aspekata policijskog rada.

Akreditacija je postupak kojim mjerodavno tijelo (nacionalno akreditaciono tijelo) vrednuje određenu instituciju i formalno priznaje da je ta institucija tehnički i stručno osposobljena za obavljanje određenih djelatnosti u skladu sa međunarodno prihvaćenim pravilima.

Akreditacijom i potvrdom o akreditaciji dokazuje se kompetentnost za obavljanje određenih ispitivanja (pojedinih segmenata policijskog postupanja) u skladu sa svim zahtjevima određene norme (kao primjer se navode norme za forenzičko postupanje na licu mjesta krivičnog djela ISO 17020 i u forenzičkoj laboratoriji ISO 17025). Akreditacija je međunarodno priznato sredstvo za obezbjeđivanje povjerenja u rad institucija, kojima je državna uprava dala ovlašćenja za rad na analiziranjima, ispitivanjima, mjerenjima i poslovima inspekcije u cilju zaštite javnih interesa.

Akreditacija obezbjeđuje podizanje nivoa organizacione i tehničke osposobljenosti rada neke institucije.

Akreditacija daje povjerenje u sigurnost i kvalitet ispitivanja pod nadzorom kompetentnih organizacija koje zadovoljavaju međunarodno prihvaćene kriterijume.

Razlika između akreditacije i sertifikacije je ta da akreditacijom dokazujemo kompetentnost za obavljanje određenih ispitivanja, mjerenja, sertifikacije ili tehničkog nadzora odnosno inspekcije, a sertifikacijom dobijamo potvrdu o usklađenosti sistema upravljanja sa određenom normom ili specifikacijom.

Institucije za sprovođenje zakona (policija, sudovi, tužilaštva), trebaju rezultate koji su:

- pouzdani,
- važeći,
- bazirani na standardnim procedurama,
- kompatibilni sa rezultatima u drugim državama, drugim naučno-stručnim krugovima, međunarodno priznatim institucijama,
- u skladu sa dokaznim standardima odgovarajućih sudskih, administrativnih i pravnih sistema,
- dobijeni u potrebnim vremenskim rokovima, na efektivan i efikasan način.

Proces standardizacije i akreditacije u policijskim poslovima je najprije započeo u SAD-u i to prije tridesetka godina. Taj proces je obuhvatio sve segmente policijskog rada. Putem procesa standardizacije i akreditacije u Američkoj policiji konstatno se uvode novi metodi i opšti teorijski koncepti.² Proces standardizacije policijskih poslova u državama je Evrope je relativno nov i on se prvenstveno odnosi na standardizaciju i akreditaciju policijskog postupanja na licu mjesta krivičnog djela (ISO 17020 Zahtjevi za rad različitih tipova tijela koja obavljaju kontrolisanje) i u policijskoj forenzičkoj laboratoriji (ISO 17025 Opšti zahtjevi za kompetentnost laboratorija za ispitivanje i laboratorija za etaloniranje) u cilju tumačenja materijalnih tragova nađenih sa tog lica mjesta. Kako se poslovi upravljanja kriminalističkim istragama, kao uopšte i sama kriminalistika, poslednjih godina najviše i uglavnom fokusira na poslove tertiranja materijalnih tragova, kao osnovnog i pouzdanog dokaznog sredstva, to se proces

² Simonović, B. (2009). Standardizacija i akreditacija kao jedan od načina profesionalizacije policijske i kriminalističke službe. Bezbednost No 1-2/2009. Beograd. MUP Srbije, str. 236-254.

standardizacije i akreditacije u policijama država Evrope se najviše zasniva na primjeni pomenutih standard ISO 17025 i ISO 17020. Policije u državama Evrope su poslove postupanja sa materijalnih tragovima prilikom upravljanja kriminalističkim istragama, standardizovale i akreditovalе putem ENFSI³ (Evropsko udruženje forenzičkih naučnih institucija), koje je od strane Evropske Unije zaduženo za razvoj poslova forenzike u državama Evropske Unije i državama koje namjeravaju da postanu članovi Unije. Pomenuto udruženje, koje ima visoke standarde, ispunjavaju (i samim tim su punopravni članovi ENFSI-a) policije svih država Evrope osim: Albanije, Bjelorusije, Moldavije, Bosne i Hercegovine i Portugala (Bosna i Hercegovina i Portugal su bili punoravni članovi ENFSI-a, ali su to pravo izgubili 2014. godine, iz razloga što policije koje do pomenute godine nisu akreditovalе svoje policijske-forenzičke laboratorije gube pravo na članstvo)⁴.

Evropska Unija, kao jedan međudržavni prostor koji garantuje visoke standarde u obalsti prava i bezbjednosti. Prvo je Savjet Evropske Unije, 23.06.2008. godine, donio Odluku 208/615/JHA „Pojačavanje prekogranične saradnje, posebno u borbi protiv terorizma i prekograničnog kriminala“⁵. Ova Odluka je između ostalog obezbijedila da države Evropske Unije efikasnije započnu razmjenu forenzičkih baza podataka i identifikaciju izvršilaca osumnjičenih za krivična djela terorizma i međudržavnog kriminaliteta. Da bi pomenuta Odluka Savjeta Evropske Unije bila pouzdana, operativno prihvatljiva i zakonski normirana, ukazala se potreba da se ista modifikuje. To je izvršeno na način da je Savjet Evropske Unije, 30.11.2009. godine, donio Odluku 2009/905/JHA⁶, koja se odnosi na akreditaciju forenzičkih institucija u državama Evropske Unije. Pomenutom odlukom 2009/905/JHA, Evropska Unija je imperativno odredila da će se prilikom upravljanja kriminalističkim istragama, u državama Unije, priznavati samo dokazi dobijeni u akreditovanim institucijama. Rok za primjenu pomenute odluke Evropske Unije je bio kraj 2013. godine. Do tog roka su sve države Evrope, članice ENFSI-a akreditovalе policijske forenzičke laboratorije po standardu ISO 17025. Što se tiče standarda ISO 17020, koji u slučajevima upravljanja kriminalističkih istraga, tretira jednu krucijalnu i problematiku od velikog značaja za rješavanje istraga, kao što je obrada lica mjesta krivičnog djela, tu je samo mali broj policija Evrope realizovao proces akreditacije. Koliko je pomenuti proces složen i zahtjevan vidi se po navedenim policijskim laboratorijama koje su akreditovane po standardu ISO 17020:⁷

³ www.enfsi.eu

⁴ ENFSI Annual reports 2015. ENFSI Secretariat (2015).

⁵ The Council of the European Union. (2008). COUNCIL DECISION 2008/615/JHA. Official Journal of The European Union, 201. Retrieved from <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:210:0001:0011:EN:PDF>

⁶ Council of the Europe (2009) *EU Council Framework Decision 2009/905/JHA* of 30th November 2009: Accreditation of forensic service. <http://eclan.eu/en/eu-legislatory/council-framework-decision-2009-905-jha-of-30-november-2009-on-accreditation-of-forensic-service-providers-carrying-out-laboratory-activities>

⁷ <http://enfsi.eu/about-enfsi/structure/standing-committees/qcc/>

- Nemačka - Kriminaltechnisches Institut (KTI), Stuttgart
- Estonija - Estonian Forensic Science Institute (EFSI), Tallinn
- Nemačka - Bavarian State Bureau of Investigation Forensic Science Institute, Munich
- Nemačka - Forensic Science Institute (BKA), Wiesbaden
- Švedska - Swedish National Laboratory of Forensic Science (SKL), Linköping
- Švajcarska - Forensisches Institut Zürich, Zurich

Elaborirajući dalje aktuelnu problematiku upravljanja kriminalističkim istragama, vidjećemo kako i u kojoj mjeri, standardizacija i akreditacija policijskih poslova, podiže nivo profesionalnosti i pouzdanosti u pomenutim poslovima. Kao što je i pomunuto da su policije država Evrope⁸, skoro sve (34 države Evrope) akreditovane po standardu ISO 17025, u daljem tekstu ćemo sagledati kako pojedini djelovi standarda tretiraju aktuelnu problematiku upravljanja kriminalističkim istragama i samim tim dolazimo do odgovora kako primjenom akreditacije u policijskom postupanju razriješti savremene dileme koje se javljaju kod upravljanja kriminalističkim istragama.

Dio standrda 5.⁹ Tehnički zahtjevi

Različiti faktori, kao što su sami policijski izvršioc i na poslovima upravljanja kriminalističkih istraga, a naročito u dijelu postupanja sa dokazima, njihov radni prostor i okolina, metode ispitivanja, metode validacije, oprema, referentni standardi, uzimanje uzoraka i rukovanje predmetima ispitivanja; doprinose tačnosti i pouzdanosti rezultata, a također u velikoj mjeri određuju i nepouzdanost mjerenja. Svi ovi faktori trebaju se uzeti u obzir kada se razvijaju metode i procedure, pri obuci vještaka i kod izbora i upotrebe odgovarajuće opreme.

Dio standarda 5.2¹⁰ Osoblje

Osoblje-zaposleni na poslovima upravljanja kriminalističkim istragama, a naročito vezano na poslovima dokazivanja su najvrijednija imovina institucija koja se bave ekspertizama, odnosno utvrđivanja dokaza-činjenica. U tim institucijama treba podsticati atmosferu u kojoj se zaposleni ohrabruju da unaprijede svoje znanje i vještine, da izrastaju kao pojedinci i da u potpunosti razviju svoje potencijale.

Rukovodstvo pomenutih institucija treba osigurati da zaposleni imaju odgovarajuću edukaciju, specijalističku obuku, iskustvo, znanje, vještine i

⁸ A.B. Ivanović, A.R. Ivanović (2013). Pravci razvoja forenzike u državama Evrope. Pravne teme, Godina 1, Broj 2. Univerzitet u Novom Pazaru, str. 170-184.

⁹ MEST EN ISO/IEC 17025:2011 Institut za standardizaciju Crne Gore. Novembar 2011

¹⁰ MEST EN ISO/IEC 17025:2011 Institut za standardizaciju Crne Gore. Novembar 2011

sposobnosti (odnosno kompetencije) da rade dodeljeni im posao na odgovarajući način u skladu s standardom kvaliteta ISO 17025.

Zaposleni u institucijama koje se bave utvrđivanjem dokaza kod upravljanja kriminalističkim istragama u kojima rade treba da imaju politike i procedure za identifikaciju potreba za obukom i pružanje obuke osoblju u cilju asistencije za postizanje i održavanje sposobnosti (npr. kroz definisane programe obuke na radnom mjestu, učešće na naučnim i stručnim skupovima, seminarima, konferencijama i radionicama, tehničke obuke, kurseve od strane dobavljača za rad sa instrumentom i održavanje istog, te daljnje obrazovanje i usavršavanje). Dok traje obuka zaposleni trebaju biti detaljno nadgledani, na način da se prati i ocjenjuje efekat obuke. Ako se testira ili provjerava efekat obuke, kriterijumi provjere trebaju biti određeni (npr. praćenje odgovarajućim testovima ili analiza od strane iskusnog službenika, odnosno komparacijom rezultata testova pojedinaca sa rezultatima dobijenim od ostalog osoblja na obuci). Kada je potrebno, programi obuke također treba da uključuju obuku o elaboraciji dokaza na sudu.

Za svakog službenika koji je angažovan na poslovima dokaza i dokazivanja kod upravljanja kriminalističkim istragama, treba da se vodi zapisnik o njegovom obrazovanju, kvalifikaciji i obuci, zajedno sa popisom poslova za koje je osposobljen i ovlašćeni (npr. za obavljanje određenih vrsta ispitivanja, za izdavanje izvještaja o ispitivanju, davanje mišljenja i tumačenja, te za rad sa pojedinom vrstom opreme). Ove informacije treba da sadrže datum, koje nadležnosti i ovlašćenja su potvrđena, tako da svi vještaci jasno razumiju okvire svojih zadataka i odgovornosti.

Specifičnosti forenzičkog osoblja

Kada se govori o tzv. forenzičkom osoblju, odnosno o dijelu službenika koji prilikom upravljanja kriminalističkim istragama rade na poslovima materijalnih dokaza (kao jedne vrste od najzastupljenijih i najpouzdanijih dokaza), bez obzira da li obavlja poslove na terenu (na licu mjesta kriminalnog događaja) ili u laboratoriji, neophodno je da posjeduje određene vještine u vezi sa dokaznim materijalom, kao što su: otkrivanje, prepoznavanje, zaštita, dokumentovanje (pisano i foto/video), pakovanje, označavanje, bezbjedan transport, kako bi pravilnim postupanjem obezbjedili da ne dođe do promjena na dokaznom materijalu, koje bi ga mogle učiniti djelimično ili potpuno nepodobnim za analizu, pa tako negativno uticati i na rezultat analize.

Osoblje treba biti obučeno da obezbjedi da ne nastupe promjene materijala (fizičke, hemijske ili biodegradabilne prirode), da spriječi gubitak ili kontaminaciju materijala, da ne dođe do zamjene uzoraka, kako prilikom pronalaska i uzorkovanja, tako i prilikom transporta materijala ili odlaganja (po potrebi frižider/zamrzivač), te postupanja sa istim u toku laboratorijskog rada i deponovanja nakon završenih analiza.

U tom smislu potrebno je poznavati osnove rukovanja različitim materijalima (tečni, čvrsti, praškasti, isparljivi, hemijski agresivni, otrovni, biološki opasni), te biti svjestan činjenice da mnogi materijali mogu imati latentnu prirodu (nevidljivi) ili su prisutni u veoma malim količinama (mikrotragovi) pa je za pronalazak potrebno poznavanje postupaka optičke detekcije (npr. upotreba lupe ili izvora svjetlost različitih talasnih dužina – komercijalni proizvodi: UV lampa ili forenzičko svjetlo).

Forenzičko osoblje također mora posjedovati dovoljno znanja iz oblasti primjene pravnih propisa koji se odnose na postupanje u vezi sa materijalom sumnjivim na droge, sa obradom lica mjesta prilikom pronalaska takvog materijala, sa osobama povezanim sa konkretnim slučajem i mora biti osposobljeno za timski rad (npr. sa tužiocem, medicinskim osobljem i sl.).

U mnogim zemljama, laboratorijski forenzičari imaju zadatak da se pojavljuju kao vještaci u sudskim postupcima tj. da na glavnom pretresu pred sudom elaboriraju i tumače rezultate analiza, te odgovaraju na pitanja svih učesnika u postupku (tužilaštvo, odbrana, sudsko vijeće, optuženi i oštećeni).

U tom smislu, odgovarajuće osoblje mora imati potrebno obrazovanje, znanje i iskustvo za obavljanje ovog odgovornog posla.

Dio standard 5.4¹¹ Metode ispitivanja i analiza, validacija metoda i procedure

Zaposleni angažovan na upravljanjima kriminalističkih procedura, treba da koriste odgovarajuće metode i postupke za sve poslove: uzorkovanje, rukovanje, transport i skladištenje dokaza, upotreba opreme, testiranje, vrednovanje i tumačenje rezultata i izvještavanje. Metode i procedure trebaju biti ažurirane, potpuno dokumentovane i lako dostupne svim strankama u sudskom postupku.

Dokumentovana metoda treba sadržati:

- Naziv metode, referentni broj metode;
- Obim metode (npr. vrste analita, matrice, koncentracije, raspon, poznate interferencije – međusobna djelovanja pojedinih komponenti koje materijal za analizu može da sadrži);
- Teorijske principe metode;
- Skup validacionih parametara i pozivanje na dokumenat koji sadrži validacione podatke;
- Hemikalije, aparati i potrebna oprema, uključujući tehničke specifikacije;
- Referentni standardi, potrebni materijali, potrebni uslovi okoline (npr. sobna temperatura) i neki potrebni period stabilizacije (npr. vrijeme podešavanja za GC);
- Opis postupka korak po korak, uključujući:

¹¹ MEST EN ISO/IEC 17025:2011 Institut za standardizaciju Crne Gore. Novembar 2011.

- a) sve posebne mjere predostrožnosti koje treba preduzeti (npr. pitanja zaštite zdravlja);
- b) zahtjevi za uzorkovanje, označavanje, pakovanje, transport i čuvanje uzoraka;
- c) priprema uzoraka, referentnih materijala, standarda za kontrolu i kalibraciju analiza;
- d) zahtjevi za provjeru i kalibraciju opreme (npr. puštanje standardnog uzorka, podešavanje i kalibracija masenog spektrometra);
- e) proces analize/postupak ispitivanja i kontrola kvaliteta (npr. upotreba slijepih proba, kontrolnih i kalibracionih standarda);
- f) bilježenje i obrada rezultata (npr. proračuni, priprema kalibracionih krivih i skala), uključujući kriterije za prihvatanje ili odbijanje (npr. ako su rezultati van kalibracionog opsega ili kontrola kvaliteta daje neprihvatljive rezultate);
- g) zahtjevi za izvještaj rezultata;
- h) zahtjevi za izvještaj o nepouzdanosti metode.

Razvoj i validacija metode

Metode i procedure koje se koriste trebaju da se, po mogućnosti, zasnivaju na radovima objavljenim u recenziranim naučnim časopisima (npr. *Forensic Science International*, *Journal of Analytical Toxicology*, *Journal of Chromatography* i UNODC/LSS publikacije koje su bazirane na objavljenim radovima) i treba da uzimaju u obzir potrebe klijenata. Ako objavljene metode nisu na raspolaganju, metode razvijene u laboratoriji mogu biti autorizovane, pod uslovom da odgovaraju namjeni i zadovoljavaju potrebe klijenata. U tom slučaju, zapisnik o ispitivanju treba sadržati dovoljno detalja o primjenjenoj metodi kako bi drugi analitičar odgovarajuće kvalifikacije razumio metodu i dobijene rezultate.

Sve metode, uključujući i nestandardne vlastite metode, moraju biti validirane ili verifikovane da se osigura da odgovaraju namjeni i da će se primjeniti u uslovima konkretne institucije u kojoj vještaj radi. Sve validacije i verifikacije moraju se provesti u skladu sa odobrenim procedurama institucije i moraju biti u potpunosti dokumentovane.

Validacija je potvrda, pregledom i pružanjem objektivnih dokaza, da su određeni uslovi za posebne namjene zadovoljeni. Validacija treba biti obimna koliko je potrebno. Smjernice o tome šta je prikladno u različitim okolnostima i za različite metode mogu se naći u mnogim publikacijama.

Verifikacija je slična validaciji i pokazuje da je sudski vještaci primjenjuju prema predviđenoj specifikaciji, a koristi se kada je metoda validirana na drugom mjestu.

Kada se koriste kompjuteri ili automatizovana oprema za prikupljanje, obradu, bilježenje, izvještaj, čuvanje ili pronalazak testnih ili kalibracionih

podataka; sudski vještak treba osigurati da su softveri koje su razvili korisnici detaljno dokumentovani i validirani na prihvatljiv način.

Institucija treba evidentirati osoblje-vještake koji su bili uključeni u poslove validacije, datume, dobijene rezultate, korištene procedure, izjavu da metod odgovara namjenjenoj upotrebi i autorizaciju tj. potpisano odobrenje.

Kada se u instituciji uvodi metoda koja je validirana u nekoj drugoj instituciji, treba prvo da dokaže pouzdanost metode u vlastitoj instituciji, pored bilo kakvih performansi karakterističnih za metodu objavljenih u literaturi. Zapisnik ove provedene verifikacije performansi treba da se čuva za buduću referencu.

Dio standard 5.5¹² Oprema

Zaposleni angažovan na upravljanjima kriminalističkih procedura treba da osigura pouzdanost i performanse opreme koja se koristi. Oprema i softver potrebni za obavljanje posla trebaju da budu spremni za svoju namjenu i trebaju, po mogućnosti, da budu dostupni pomenutom. Popis opreme treba da se održava uz evidenciju njene lokacije, datuma nabavke, istorije servisa i održavanja. Glavne stavke opreme (npr. instrumenti kao što su spektrometri, hromatografi i sl.) trebaju da imaju vlastiti dnevnik za bilježenje tih informacija, koji se čuva u blizini instrumenta.

Službenici koji se bave upravljanjem kriminalističkim istragama trebaju da budu obučeni za upotrebu opreme, a istom treba da rukuju samo ovlašteni kada se procjeni da su osposobljeni. Obuke i ovlaštenja trebaju da budu dokumentovana i arhivirana.

Kada se oprema nabavlja, specifikacija proizvođača treba da zadovolji ili da premaši laboratorijske zahtjeve. To treba da se provjeri pri instalaciji kako bi se osiguralo da oprema zadovoljava specifikacije proizvođača (provjeru performansi poznatu kao "provjera prije upotrebe" ili "validacija opreme" obično je sprovodi dobavljačev inženjer za instalaciju, koji treba da bude sertifikovan od proizvođača opreme). Ako se instrument kasnije premješta, treba ponoviti instalacione provjere i njegove performanse, po potrebi uz certifikat (npr. vage obično moraju imati kalibracionu provjeru ako se prenose na drugo mjesto).

Oprema također treba da bude redovno provjeravana tokom upotrebe, primjenom dokumentovanih procedura, da se pokaže da su njene performanse i dalje prihvatljive (npr. instrument može biti provjeren prije svakog seta uzoraka za analizu, da se uvjerimo u ispravnost). Ovo može uključivati provjeru temperature, pritiska gasa, podešavanje, kalibraciju itd., zavisno od instrumenta. U svrhu provjere mogu se također analizirati test uzorci. Kada je potrebno preduzima se odgovarajuća korektivna mjera. Ažurirano uputstva o načinu korištenja i održavanja opreme (npr. skraćeno interno operativno uputstvo, kao i priručnik s uputstvima dobijen od proizvođača) treba da bude dostupna (po mogućnosti uz instrument) odgovarajućem laboratorijskom osoblju.

¹² MEST EN ISO/IEC 17025:2011 Institut za standardizaciju Crne Gore. Novembar 2011.

Opremu koja ima značajan uticaj na tačnost rezultata ispitivanja treba kalibrisati prema rasporedu, koristeći dokumentovane procedure dostupne ovlaštenim korisnicima. Oprema treba da bude označena (npr. naljepnica sa podacima o status kalibracije: datum prethodne kalibracije i datum isteka ili drugi kriteriji za ponovno kalibrisanje) kako bi se izbjegla zamjena sa nekalibrisanom opremom. O kalibraciji važne opreme (npr. vage, termometri, pipete) treba voditi evidencije, uključujući i potvrde ukoliko su dostupne, koje treba čuvati.

Sudski vještaci koji koriste opremu treba da redovno dokumentuju provjere analiza uzoraka, standarda i slijepih proba i da osiguravaju da se održavaju performanse po specifikaciji. Trebaju da se čuvaju zapisnici o svim kalibracijama, održavanju i servisu. To uključuje:

- jedinstveni identifikacioni broj pojedine opreme;
- proizvođač, model i serijski broj;
- lokaciju, ako je potrebno;
- provjere performansi;
- interna uputstva za upotrebu;
- priručnik dobijen od proizvođača ili naznaku o njegovoj lokaciji;
- datume, rezultate i primjerke zapisnika i sertifikata svih kalibracija, kriterija prihvatljivosti koji se odnose na performanse, kao i datume slijedeće kalibracije;
- raspored održavanja (gdje je to potrebno) i mjere održavanja provedene do danas;
- bilo kakvo oštećenje, kvar, promjena ili popravak opreme.

Dio standrada 5.7¹³ Rukovanje predmetom ispitivanja

Uzorkovanje, označavanje i pakovanje

Službenik koji je prilikom upravljanja kriminalističkim istragama zadužen za obezbjeđivanje dokaza, treba da ima procedure za uzimanje uzoraka zaplijenjenog materijala i uzoraka na licu mjesta i u laboratoriji, a te procedure trebaju da budu raspoložive na lokacijama gdje se uzorci uzimaju. Procedura za uzorkovanje treba da obezbjede da je dio uzorka uzet za analizu reprezentativan za cijeli uzorak.

Treba evidentirati plan uzorkovanja i/ili procedure za uzorkovanje, ime osobe koja uzima uzorak i uslove okoline.

Za uzorkovanje zaplijenjenog materijala, preporučeni planovi i procedure uzorkovanja objavljene su od strane međunarodno priznatih organizacija, kao UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime/Kancelarija Ujedinjenih Nacija za drogue i criminal)¹⁴, ENFSI ili SWGDRUG¹⁵ (Scientific Working Group for the Analysis of Seized Drugs/Naučna radna grupa za analizu oduzetih droga). Za uzorkovanje bioloških uzoraka preporučeni planovi i procedure uzorkovanja

¹³ MEST EN ISO/IEC 17025:2011 Institut za standardizaciju Crne Gore. Novembar 2011

objavljene su od strane UNODC ili EWDTs¹⁶ (European Workplace Drug Testing Society/Evropskog udruženja za testiranje droga na radnom mjestu).

Opšti principi su:

- U slučaju malog broja sumnjivih stavki (tipično 10 ili manje) sve stavke treba uzeti. Ako su pojedine stavke velike treba ih homogenizovati prije uzimanja uzoraka ili uzeti više uzoraka iz ukupne količine te stavke;
- U slučaju velikog broja stavki, nepraktično je uzeti ih sve, a strategiju uzorkovanja treba prilagoditi da se osigura da uzeti uzorci budu reprezentativni za sve stavke. Ako materijal nije homogenizovan, prvo mora biti razdvojen u homogene grupe i tada osmisлити odgovarajući plan uzorkovanja za svaku grupu.

Plan uzorkovanja može biti bez statističke osnove (npr. rukovodioci ili sudska direktiva) ili na bazi statistike (npr. hipergeometrijska ili Bajesova), ali treba da bude praktičan i lako sprovodiv za nenaučno osoblje, kako bi se izbjegao dodatni posao za laboratoriju, a treba da se može i jednostavno da se objasni i odbrani pred sudom.

Laboratorija treba da obezbedi smjernice koje će osigurati da materijali koji će se ispitivati budu pravilno uzorkovani, označeni, zapakovani, očuvani i uskladišteni prije dostavljanja u laboratoriju. Označavanje treba da bude dovoljno da omogući jedinstvenu identifikaciju uzoraka i pod-uzoraka i njihovu vezu sa originalnim izvorom. Važno je da pakovanje spriječi neovlašten pristup i gubitak ili kontaminaciju uzoraka tokom transporta.

Laboratorijski prijem, rukovanje i postupanje

Laboratorija treba imati dokumentovane procedure za prijem i povrat zaplijenjenih materijala i bioloških uzoraka. Posebni zahtjevi trebaju da budu zadovoljeni u vezi materijala, uzoraka ili pribora koji može da predstavlja opasnost za zdravlje ili bezbjednost osoblja (npr. pribor za konzumiranje - igle). U dokumentima koji prate dostavljeni materijal treba da bude navedena svaka stavka i dovoljno informacija za laboratoriju, da se razumije šta se traži zahtjevom. Mora da bude prihvatljiv stepen slaganja između detalja navedenih na naljepnici uzorka i u pratećoj dokumentaciji ili podnesenom aktu.

Svakom predmetu treba da se dodijeli jedinstven broj, odgovarajuće detalje treba unijeti u laboratorijski sistem evidencije predmeta. Osoblje za prijem materijala u laboratoriju za ispitivanje treba da se potpiše i navede datum prijema za sav materijal koji je dostavljen. Naknadne dostave vezane za isti slučaj trebaju da budu jasno identifikovane, npr. korištenjem istog jedinstvenog broja predmeta.

U laboratoriji, ovlaštena osoba prima i pažljivo provjerava uzorke i dokumente. Jedna ili više određenih osoba treba da bude ovlašćena da odbije dio ili

¹⁴ www.unodc.org

¹⁵ www.swgdrug.org

¹⁶ www.ewdts.org

cijelu pošiljku koja nije u skladu sa laboratorijskom prijemnom politikom. Oni treba da informišu rukovodioca laboratorije o svakom takvom odbijanju. Svaka preduzeta mjera u vezi sa prijemom ili odbijanjem uvijek treba da bude dokumentovana.

Kada se uspostavljaju procedure za prijem, greške navedene u daljem tekstu treba uzeti u obzir kao potencijalni osnov za odbijanje, ako nisu mogle biti riješene:

- greška ili je nečitko ime, identifikacioni broj ili bilo koja druga informacija na etiketi priloženoj sa uzorkom;
- više od jedne oznake na uzorku;
- nedostaje uzorak ili oznaka uzorka;
- broj uzorka se ponavlja;
- nedosljednosti između primljeni huzoraka i uzoraka navedenih na pratećoj dokumentaciji;
- neadekvatno zatvoreno pakovanje, ako može dovesti u pitanje integritet uzorka;
- sumnja u neovlašćeno manipulisanje dokazom;
- nema uzorka u pakovanju/ambalaži ili je prisutno značajno curenje uzorka.

Laboratorija treba da ima efikasan dokumentovan sistem za bezbjedno čuvanje uzoraka prije i poslije ispitivanja, koji povezuje uzorak sa drugim informacijama dostavljenim uz isti (npr. Zahtjev za analizu), identifikuje svaki pod-uzorak pripremljen od uzorka i pokazuje tok analize, datum izdavanja izvještaja o analizi, kao i datum i način odlaganja svih preostalih uzoraka nakon analize. Sistem treba da bude dizajniran i funkcionalan da osigura da uzorci nemogu da budu fizički zamijenjeni, uvidom u evidencije ili druge isprave.

Laboratorija također treba da ima dokumentovane procedure i odgovarajući pribor da se izbjegne gubitak ili oštećenje uzoraka tokom skladištenja, rukovanja i analize.

Ako je dostavljen duplikat biološkog uzorka, jedan od njih se koristi za analizu, a drugi se čuva npr. Zamrzava, za kasnije analize ukoliko bude potrebno.

Dužina čuvanja materijala u laboratoriji nakon analize, treba da bude određena pravnim propisima ili prema nalogu klijenta.

Za čuvanje supstanci pod kontrolom, treba da se poseduju dokumentovane procedure koje su u skladu s važećim zakonima i pravnim propisima. Potrebno je da se čuvaju zapisnici o svakom odlaganju.

Ako su uzorci koji se čuvaju u laboratoriji isporučuju na drugo odredište (npr. Na sud, radi pokazivanja dokaza), detalje o tome kada i kome su predmeti predati treba zabilježiti u dnevnik, koji bi trebalo da bude potpisan od strane primaoca.

Uzorke kao što su krv i urin treba posmatrati kao biološki opasne i odlagati ih u skladu s važećim zakonima i propisima.

ZAKLJUČAK

Strateški zadatak upravljanja kriminalističkim istragama je unapređivanje rada u cilju podizanja kvaliteta dokazivanja. Za kriminalistu koji se bavi istragama od velike je važnosti kvalitet dokaznog materijala, koji on prezentuje sudu, a sud na osnovu toga donosi presudu u inkriminisanom slučaju. Kvalitet dokaznog materijala koji se primjenjuje u kriminalističkim istragama mora biti usklađen sa međunarodnim standardizovanim pravilima. Akreditacija kriminalističkog rada i postupanja, a naročito onaj segment koji se bavi dokazima, predstavlja glavni vid kontrole pojedinih standarda u praksi, odnosno akreditija je garant podizanje nivoa organizacione i tehničke osposobljenosti rada neke institucije. To se takođe odnosi i na podizanje nivoa profesionalnosti u samom radu policije prilikom upravljanja kriminalističkim istragama. Ciljevi razvoja svih kriminalističkih službi bio bilo integrisanje u međunarodni sistem standardizacije i akreditacije sa ciljem kontrolisanja svih vidova kriminalističkog rada i postupanja. Tu se prvenstveno misli na pravno-etički segment, zatim odabir metoda postupanja kriminalista, pravi način primjene savremenih naučnih dostignuća (prvenstvo u oblasti DNK analiza), postupanje sa dokaznim materijalom (prvenstveno način uzorkovanja, mogućnost kontaminacije, distribucija dokaza-lanac dokaza eng. *chain of custody*), kompetentnost kriminalista u procesu upravljanja kriminalističkim istragama i dr. U cilju realizacije pomenutog cilja neophodno je da se policijski sistemi aktivno integrišu (u našem slučaju) u Evropske sisteme standardizacije i akreditacije. To se prvenstveno odnosi na akreditaciju policijskog postupanja u dijelu standardizacije forenzičkih dokaza prilikom upravljanja kriminalističkim istragama. Kao što je i pomenuto u ovom radu, Evropska Unija je putem svog monopolističkog¹⁷ udruženja ENFSI, u skoro svim državama Evrope sproveda i realizovala proces akreditacije po standardu ISO 17025 (koji se odnosi na cjekupan proces rada sa dokazima u forenzičkoj laboratoriji), a samo u pojedinim državama (njih šest) po standardu ISO 17020 (koji se odnosi na proces rada sa dokazima na licu mjesta krivičnog djela). Na kraju ovog rada, korisno je sagledati kako stoje stvari sa akreditacijom u državama Zapadnog Balkana, što se vidi u sledećoj tabeli.

¹⁷ www.enfsi.eu

Zemlja	Standard ISO 17025	Standard 17020
Srbija	Akreditovan 2014. godine ¹⁸	U radu
Hrvatska	Akreditovan 2010. godine ¹⁹	U radu
Bosna i Hercegovina	Nije akreditovan	Nema podataka
Makedonija	Akreditovan 2016. godine ²⁰	Nema podataka
Crna Gora	Akreditovan 2014. godine ²¹	U radu
Albanija	Nije akreditovan	Nema podataka

LITERATURA

- Modly D. (2010) Sugestije autorima udžbenika Kriminalistička tehnika. Proširena recenzija. Zagreb.
- www.unodc.org
- www.swgdrug.org
- www.ewdts.org
- <http://www.kvalitet.org.rs/ostalo/1721-ats-dodelio-prvu-akreditaciju-u-oblasti-forenzike>
- <http://www.forenzika.hr/DefaultCKV.aspx>
- http://www.iarm.gov.mk/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=69&Itemid=76&lang=en&limitstart=60
- <http://www.akreditacija.me/reg.php#>
- Simonović, B. (2009). Standardizacija i akreditacija kao jedan od načina profesionalizacije policijske i kriminalističke službe. Bezbednost No 1-2/2009. Beograd. MUP Srbije, str. 236-254.
- Ivanović, B. A., Ivanović R. A.,(2013). Pravci razvoja forenzike u državama Evrope. Pravne teme, godina 1, broj 2. Univerzitet u Novom Pazaru, str. 170-184.
- www.enfsi.eu
- ENFSI Annual reports 2015. ENFSI Scretariat (2015)
- The Council of the European Union. (2008). COUNCIL DECISION 2008/615/JHA. Official Journal of The European Union, 201. Retrieved from <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:210:0001:0011:EN:PDF>
- Council of the Europe (2009) *EU Council Framework Decision 2009/905/JHA* of 30th November 2009: Accreditation of forensic service. <http://eclan.eu/en/eu-legislatory/council-framework-decision-2009-905-jha-of-30-november-2009-on-accreditation-of-forensic-service-providers-carrying-out-laboratory-activities>

¹⁸ <http://www.kvalitet.org.rs/ostalo/1721-ats-dodelio-prvu-akreditaciju-u-oblasti-forenzike>

¹⁹ <http://www.forenzika.hr/DefaultCKV.aspx>

²⁰

http://www.iarm.gov.mk/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=69&Itemid=76&lang=en&limitstart=60

²¹ <http://www.akreditacija.me/reg.php>.

8. <http://enfsi.eu/about-enfsi/structure/standing-committees/qcc/>

9. MEST EN ISO/IEC 17025:2011 Institut za standardizaciju Crne Gore. Novembar 2011

CURRENT ISSUES WITH THE CRIMINALISTICS INVESTIGATIONS MANAGING WITH A FOCUS ON STANDARDIZATION AND ACCREDITATION

Phd Aleksandar B. Ivanovic

PhD Aleksandar R. Ivanovic

Abstract:

The authors of the paper dealing with standardization and accreditation as one of the activities in purpose of improving work in the field of criminalistics investigations management. In this connection, the authors first show crucial issues that are treated in managing of criminalistics investigations. After that, the authors insist on professionalization, or standardization and accreditation in the field of criminalistics investigations management. In order to raise the level of professionalism and reliability in the aforementioned jobs as the authors point out significant standard ISO 17025, by which almost all the countries of Europe accredited police, and the ISO 17020 standard which addresses a very important area, the examination of crime scene, and where only a small number of police in Europe accredited. For the most part the paper authors present and first analyzed how certain parts of the ISO 17025 standards deal with problems of managing criminalistics investigations and thus come to the conclusion that the application of accreditation in police procedures to solve contemporary dilemmas that arise in regard to this segment of policing.

Keywords: accreditation, strandardization, criminalistics investigation, management, professionalization, quality, the reliability of evidence.